

VARIA

– BESZÁMOLÓK –

A ROMÁNIAI MAGYAR JOGI SZAKNYELV ÁLLAPOTA ÉS JÖVŐJE – BESZÁMOLÓ A LUPÁN ERNŐ EMLÉKKONFERENCIÁRÓL

A határon túli magyar közösség egyetlen jogi felsőoktatási műhelye, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézete 2021. május 21–23. között a háromszéki Olasztelken tudományos konferencián emlékezett meg a Kolozsváron újjáteremtett erdélyi magyar jogászképzés elindításában elvülhetetlen érdemeket szerzett Lupán Ernő professzorról. Lupán professzor több mint fél évszázadon átívelő munkássága nem csak jogásznemzedékek sorára volt megkérdőjelezhetetlen hatással, de az erdélyi magyar értelmiség és jogászság jövőjének biztosításában máig él az általa létrehozott és nevét viselő alapítvány által. Az egy évtizede ismét működő, újjáéledt kolozsvári magyar jogi műhely sokrétű tudományos tevékenysége Lupán Ernő örökségéhez méltón többek között különböző tudományos publikációk, kutatások és konferenciák által szolgálja nem csak az erdélyi magyar jogászképzést, hanem az egyetem keretein túl a teljes romániai magyar kisebbségi társadalmat. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézete ennek megfelelően hidat képez az anyaországi és a román jogtudomány és jogrendszer között. Mindezeket túl felvállalja Erdély, mint jogtörténeti tér hagyatékának gondozását is méltón elődintézményeihez, a Bolyai, illetve a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemhez. A híd szerep, a felvállalt örökség, a román–magyar társadalmak metszéspontjában létező Erdély, a többnyelvű mindennapok tényezői együttesen vezettek arra, hogy az idei Lupán Ernő Emlékkonferencia tárgyát a jog és a nyelv kapcsolata képezze, számot adva a kolozsvári jogi műhelyben folytatott tárgyi kutatási tevékenységekről, fordítási munkásságról és azok eredményeiről.

Köztudomású, hogy a nyelv a jog szükségképpen hordozója és közvetítője, amely kiindulópont különös hangsúlyt nyer egy kisebbségi társadalom esetében, elvégre a jog érvényesítése – különösen a jogi szövegekben fellelhető kétértelműség, homályosság, vitathatóság jellemzői okán – minden esetben magas kockázatokkal jár még abban az esetben is, amennyiben az anyanyelven történik. Következésképpen az anyanyelvtől eltérő jogalkalmazás kockázatai az általánosnál hatványozottabban jelentkeznek, amely döntő hatással van a kisebbségi társadalom mindennapjaira. A jog alkalmazása, a jogi hivatások művelése, a jog értelmezése az adott jogrendszer nyelvének jogi szaknyelvként való magas színvonalú ismeretét feltételezi mind szóban

mind írásban. Másik oldalról megközelítve a kérdést azonban azt is rögzíteni szükséges, hogy a megértés képessége legteljesebb módon az anyanyelvi oktatás útján fejlődhet ki, amely által nem csak az adott jogrendszer nyelvének ismerete elengedhetetlen a jog nézőpontjából, hanem a jog, illetve a jogtudomány anyanyelven való megismerése és művelése szintén kiemelt jelentőséggel bír. Napjaink jogrendszereiben, elsősorban a nemzetközi jog minimumelvárásaiból fakadóan, az anyanyelv használatának joga több szinten szabályozott és biztosított, ugyanakkor ez a jog alapvetően az egyén és az egyéni jogérvényesítés szempontjából értelmezett és döntően eljárásjogi megközelítésben garantált. A mindennapi valóság azonban egyértelműen arra mutat, hogy ezek az alapok a kisebbségi magyar társadalom tovább élése és megmaradása szempontjából azonban nem elegendők, így a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézete tudatosan felvállalta nem csak az államnyelv melletti anyanyelvi jogi oktatást, hanem az oktatás kereteit meghaladó módon a romániai magyar közösség életében kiemelt jelentőségű anyagi és eljárásjogi jogszabályok magyar nyelvre való átültetésének feladatát is.

Mint ismeretes, a nemzeti eszme megjelenésétől a többnyelvű, illetve többnemzetiségű államok léte, problematikája állandó és ilyen államként létezik Románia is, ahol (még mindig) közel másfélmillió magyar nemzetrész él. A hivatalos román nyelv és a román nyelven megfogalmazott jog, valamint a magyar nyelvi kisebbség léte a jogi nyelvhasználat viszonyában külön kisebbségi jogi, illetve kisebbségvédelmi jelentőséget nyer. A sajátos kapcsolat lényege akképpen is megragadható, hogy a magyar kisebbség jogainak hatékony érvényesülése és védelme a jogi nyelvhasználat kérdéseit az egyéni, eljárásjogi szemléletet meghaladja. Ennek keretein belül elsőként a kollektív nyelvi jogok biztosításának kérdését kell kiemelni, amellyel kapcsolatban jelentős kritikák fogalmazhatók meg Romániával szemben, másrészt a román jog alkalmazása általánosságban és a jogi hivatásrendek szakmai gyakorlatában, tudományos művelésében egyszerre feltételezi a hivatalos és a nemzetiségi nyelv magas szintű ismeretét. Ezek az alapok tehát mindenképpen túlmutatnak a jog pusztá fordításán és elvezethetnek a jogrendszerek összehasonlító elemzésén túl a híd szerephez, a társadalmi és gazdasági kapcsolatok mindennapjaihoz, a magyar kisebbségi közösség joghoz való viszonyához, társadalmi gyakorlatához, végső soron a tényleges állampolgári jogegyenlőséghez. A kolozsvári jogi műhely munkatársai a Lupán Ernő Emlékkonferencia két napja során ezen alapvetések mellett ismertették az elmúlt időszakban végzett tevékenységük eredményeit, vitatták meg tapasztalataikat, kiemelve, hogy a román állami jog magyar nyelvre való átültetését döntő mértékben befolyásolja az a tény, hogy a történelmi események eredményeként a romániai magyar nemzetrész rendelkezik anyaállammal, anyaállami jogrendszerrel és fogalomhasználattal, illetve ezen jogrendszer erdélyi történelmi örökségével, azaz a kérdéskör vizsgálata jogtörténeti és hatályos jogi összehasonlító jogi aspektust is nyer.

A tudományos ülés vitáinak kereteit Nótári Tamás egyetemi tanár bevezető előadásában elhangzott felvetései szolgáltatták, aki több példa felvázolásával világította meg a jogi szakfordítások alapelveit és problematikáját, a szövegekörnyezet és a jogrendszer kapcsolatát, az adott norma célját, rendelkezéseinek komplexitását mind a nyelvi mind a társadalmi térben. Nótári Tamás előadásában különös hangsúlyt helyezett a fordítások eredményének címzettjére, elvégre a jog érvényesülésének alapját a cím-

zett általi megértés képezi. A jog anyanyelvre való fordítás útján való átültetése tehát nem csak a forrásnyelv jogrendszerének magas szintű művelését, hanem a célnyelvi közösség társadalmi viszonyainak ismeretét is feltételezi, amely mellett az általános közösség, a szakmai hivatásrendek tagjai és a tudományos élet szereplői egyaránt címettként jelennek meg. Nótári Tamás álláspontja szerint bizonyos esetkörökben indokolt a célnyelvi közösségben általánosan rögzült, de az anyajogrendszerben nem, vagy nem azonos tartalommal ismert fogalmak változatlan alkalmazása, megtartása, adott esetben korábban ismert fogalmak újra alkalmazása még abban az esetben is, ha annak anyaországi megfelelője időközben más jelentéstartalommal él napjainkban tovább.

Varga Attila egyetemi docens, Románia Alkotmánybíróságának tagja előadásában az alkotmányjog és a romániai magyar jogi szaknyelv kapcsolatát elemezve emelte ki a magyar és román alkotmányjog eltérő hagyományaiból fakadó fordítási nehézségeken túl azon értelmezési problematikákat, amelyek az alkotmányfordítás újradíását is döntően befolyásolják. Az alkotmányjogi normák sajátosságai, azok programjellegű természete és keret jellege a fenti eltérő alapok ellenére mindazonáltal lehetővé teszik a normatartalom valós feltárását és átültetését Románia Alkotmányának fordítása során, amely esetben a nyelvi és a jogi tartalom különbözőségei ebből fakadóan kevésbé érvényesülnek.

Sztranyiczki Szilárd egyetemi docens a közigazgatási jog és a romániai magyar jogi szaknyelv kapcsolatát tárgyaló előadásában, hasonlóan az alkotmányjogi bevezetőhöz, a románaitól eltérő anyaországi alapvetéseket emelte ki, majd több hasonlattal, illetve mintával is ismertette a fordítások nehézségeit, illetve a kihívásait. Az előadás részben csatlakozott Nótári Tamás felvetéséhez, amelynek keretében több példával világította meg a romániai magyar közösség nyelvében meghonosodott azon fogalmakat és elnevezéseket, amelyeknek hatályos magyar terminológiai megfeleltetése nem, vagy csak jelentős jelentéstorzulással lehetséges. Példaként kiemelte, hogy egyes kifejezéseknek olyan sajátos mögöttes jelentéstartalma van, hogy hozzá viszonylag közel álló magyar kifejezést használni a fordításra félrevezető. Ilyen a románból átvett prefektus szó, amelyet főispánnak fordítani alapvetően helytelen. Figyelemmel a közigazgatási jog kiemelt mindennapi jelentőségére külön kiemelésre kerültek az előadásban az egyes sajtótermékekben, illetve hivatalokban használt nyelvhasználati kérdések és hibák, amelyekkel kapcsolatban a közigazgatási jog romániai magyar nyelvű műveléséhez megoldást jelenthet a két világháború közötti időszak tudományos fogalmainak újbóli használata. A közigazgatási jogi kodifikáció eredményeképpen megszületett román Közigazgatási jogi törvénykönyv magyar nyelvű fordítása elkészült, ezt a Sapientia EMTE hamarosan meg fogja jelentetni. Jelenleg a szöveg lektorálása van folyamatban.

A tudományos konferencia második ülésnapján *Veress Emőd* egyetemi tanár, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet Magánjogi Kutatások Főosztályának vezetője a magyar és a román polgári jogi intézményekkel kapcsolatos eltéréseket vázolta fel. Az előadás ezen eltéréseket leküzdhető terminológiai akadályokként nevesítette, utalva az erdélyi magyar jogtudomány tovább élő hagyományaira, a két világháború közötti magyar magánjog Romániában fenntartott hatályára, illetve a Bolyai Tudományegyetem örökségére és tudományos eredményeire. A polgári jog területén is léteznie kell egy sajátos erdélyi magyar jogi nyelvjárásnak. Törekedni kell a magyar magánjogi terminológiával való összhangra, de több esetben indokoltak az eltérések is. A romániai

magyar polgári jogi terminológia kialakítása, pontosítása, a vitatott kérdések feloldása amúgy nagyon előrehaladott állapotban van. Elkészült a Polgári törvénykönyv fordításának újabb, jelentősen javított változata, amely nyomtatásban is meg fog jelenni. A román polgári jog szinte egészéről megszülettek a magyar nyelvű tankönyvek. Ebben a munkában Magyarország Igazságügyi Minisztériuma nyújtott jelentős segítséget. E tankönyveket vagy jegyzeteket a hallgatók a román nyelvű vizsgára való felkészülés során tudják használni, nem csak a magyar terminológia elsajátításának a céljával, hanem a polgári jog mélyebb megértése érdekében is. De e kötetek a gyakorló jogászok számára is nagyon hasznosak: aki teljes egészében román nyelven végezte egyetemi tanulmányait, megtanulhatja a megfelelő, a praxisban szükséges szaknyelvet. A praxis egy része elengedhetetlenül magyar nyelvű: romániai vagy magyarországi ügyfelekkel, kollégákkal való szakmai kommunikáció, akár a román jog alapján készülő magyar nyelvű okiratok indokolják a gyakorló jogászok vonatkozó erőfeszítéseit. Végül pedig a román jog magyar nyelvű feldolgozása a tudományos munkának, az összehasonlító jogi kutatásoknak is új távlatokat nyit. Az előadó a közeljövő feladatának az erdélyi jogi szaknyelv standardizálását látja: a terminológiai pontosság és igényesség jegyében, online felületen, néhány szakterületi bizottság dönthetne a nem egységesen használt vagy helytelen módon rögzült kifejezések helyes változatáról. Tipikus példa a sajtóban rendszeresen megjelenő hibák (elsőfok és alapfok keverése a polgári pereknél, perorvoslatok elnevezéseinek helytelen használata, polgári jogi fogalmak sorának félreértelmezése).

Pál Előd egyetemi tanársegéd Veress Emőd előadásához csatlakozva ismertette a román Polgári törvénykönyv fordításának tapasztalatait, különös tekintettel a magyar Polgári törvénykönyv terminológiájára. Pál Előd előadásában hangsúlyozta, hogy a fordítás, mint szakmai tevékenység, egyszerre hordozza magában az összehasonlító jogi szemléletet, illetve a két törvénykönyv alapjain a két magyar anyanyelvű jogásztársadalom együttműködésének további lehetőségeit mind tudományos, mind gyakorlati szinten. Ugyanakkor elkerülhetetlen az eltérő magyar nyelvű fogalmak megalkotása, újraalkotása.

Fegyveresi Zsolt egyetemi adjunktus előadásában a fenti alapvetéseket követve a társasági jogi terminológiai problémák felvázolását, azok lehetséges megoldásait ismertette, illetve kiemelte a technikai jellegű normák tartalma feltárásának a romániai viszonyokból fakadó nehézségeit. A társasági jog esetében is a magyar és a román jogrendszer eltérő szabályozási alapjai, szemléletbeli különbségei több esetben lehetlenné teszik a fogalmak egyszerű átvételét, ezáltal a fordítási tevékenység ezen a jogterületen is túlmutat a szöveg egyszerű nyelvi átültetésén. A román társasági jog magyar nyelven történő művelése gyakorlati oldalról a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének szempontjából kiemelten fontos

Bartis Előd egyetemi tanársegéd a korábbi előadásokhoz csatlakozva a Romániában történő magyar nyelvű szerződés-kötés lehetőségeit ismertető előadásában hangsúlyozta a nyelvi közösségek hatókörén túlmutató, a két állam gazdasági kapcsolataiban is értelmezhető fordítási munka eredményeinek jelentőségét. Bartis Előd a korábbi előadások érveit követve emelte ki a tárgykör fontosságát és nehézségeit, hangsúlyozva, hogy a magyar nyelvű szerződés-kötés valós érvényesülésének külön akadályát képezi a román nyelvű közigazgatás és igazságszolgáltatás, azaz a kollektív nyelvi jogok elis-

merésének hiányából fakadó hatékony jogérvényesülés hiánya. Ezen a helyzeten részben segít a Sapientia EMTE által megjelentetett szerződésmenták kétnyelvű tára, ez jó kiindulópont, de további erőfeszítések szükségesek.

Székely János egyetemi adjunktus a román polgári eljárásjog magyar nyelvű művelésének problematikáját ismertette, amely előadás a tudományos, illetve terminológiai kérdéseken túl a gyakorlati jogérvényesítés nehézségeit hangsúlyozta. Székely János visszautalt a Veress Emőd előadásában külön is nevesített erdélyi magánjogi és polgári eljárásjogi örökségre azzal, hogy a rendszerváltást megelőző időszakban részben érvényesülő anyanyelvi törvénykezés hagyatékának jelentőségét és újrafelfedezését is szorgalmazta. A román Polgári eljárási törvénykönyv fordítása folyamatban van, remélhetőleg az idén lezárul, de a terminológiai tisztázás az előadó által megjelentetett magyar nyelvű tankönyvekkel legalább részben már megtörtént.

Nagy Csongor egyetemi tanár Székely János és Bartis Előd által felvetett problémák közös metszéspontjaként az erdélyi magyar nyelvű választottbíráskodás lehetőségeit, annak esélyeit, értelmét, kapcsolódó kérdésköreit vizsgálta előadásában. A választottbíráskodás klasszikus előnyeinek túl az államnyelvtől eltérő törvénykezés nézőpontja új elemként épülhet be a kisebbségi magyar társadalom mellett a határokon átívelő gazdasági kapcsolatokba, amelynek alapfeltétele a gazdasági jog, a polgári anyagi és eljárásjog magas szintű anyanyelvi ismerete. A magyar nyelvű választottbíráskodás megteremtésének Erdélyben különleges jelentősége lehet, ezért ezt a kérdéskört a szakmai fórumokon meg kell vitatni.

Kokoly Zsolt egyetemi adjunktus az Európai Unió jogával kapcsolatos előadásában hangsúlyozta: annak ellenére, hogy mind a magyar nyelv az Európai Unió hivatalos nyelvei, e jog érvényesülése során a két államban eltérő eredményekre figyelhetünk fel, amelyek alapvetően terminológiai problémákon túl az államberendezések különbségeiből is fakadnak. Mindazonáltal a nyelvi megfeleltetés az Európai Unió sajátosságaiból, a két azonos hivatalos minőséget élvező nyelv jellegéből és a jogharmonizáció kötelezettségéből kifolyólag ezen a jogterületen tűnik a legkevésbé kihívásokkal terhelt feladatnak.

Kádár Hunor egyetemi adjunktus a román Büntető törvénykönyv magyar fordításával kapcsolatos tapasztalatait összegezte előadásában. A korábban felvázolt nehézségeken túl a büntetőjog területén jelentős kihívást jelentenek azon bűncselekmények megfelelő fordítások általi átültetése, amelyeket a magyar büntetőjog sem hatályos, sem pedig korábbi állapotában nem ismer, illetve nem ismert. Hasonló nehézséget okoz ebben a tárgykörben, hogy több esetben a szótári megfeleltetés a köznyelvvvel azonos módon nem vezet a jogi tartalom szerinti megfeleltetés eredményére. Bizonyos esetekben a jogi pontosság érdekében kell új, a nyelvi megfeleltetéstől alapvetően eltérő fogalomhasználatot bevezetni.

Vallasek Magdolna egyetemi adjunktus a munkajog és a romániai magyar jogi szaknyelv kapcsolatát ismerteti előadásában a büntetőjogi problematikával azonos esetkörökre hívta fel a figyelmet. Az előadó csatlakozott Sztranyiczki Szilárd által megfogalmazott állásponhoz, amely szerint bizonyos fogalmak köznyelvi használata, annak rögzülése és az ahhoz társított értelmezés annak ellenére tartandó meg, hogy több esetben a magyar nyelvi kultúrától vagy idegen, vagy az anyaországi nyelvhasználó teljesen más értelmezést társít a fogalomhoz, vagy adott esetben már annak egyszerű

értelmezése is különös akadályba ütközik. A munkajog területén, ellentétben a többi tárgyalt hagyományos jogterülettel, figyelemmel a jogág jellegzetességeire és önállóvá válásának körülményeire, a korábbi magyar jog magyarországi vagy erdélyi forrásaihoz való visszatérés alapvetően nem lehetséges, így elsősorban a hatályos munkajogi rendszerek közötti nyelvi konvergenciát kell megtalálni.

Kovács Bálint egyetemi tanársegéd, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet kutatója előadásában, figyelemmel Románia és Magyarország közös európai uniós tagságára, valamint a világméretű gazdasági és társadalmi változásokra, amelyekről a romániai magyar közösség sem függetlenítheti magát, az angolszász típusú jogok hatásait és terminológiai befogadását elemezte mindkét jog szemszögéből. Kovács Bálint előadásában rámutatott, hogy az angolszász jogi terminológia átültetése mindkét nyelv esetében a korábbi előadásokban felvázolt problematikákon túl a jogcsalád különbözőségeiből fakadó egyéb aspektusokat is nyer, ezáltal a magyarországi magyar, a romániai magyar és a romániai román jogásztársadalmat is új típusú kihívások elé állítja.

Bethlendi András egyetemi tanársegéd konferenciát záró előadásában a kisebbségi anyanyelvhasználat gyakorlatának kérdéseit elemezte. Amellett, hogy a létező jogi keretek is sok szempontból elégtelenek, a létező jogi keretek tartalommal való feltöltése, az elismert kisebbségi jogok alkalmazása is túl sok esetben csak elméletben vagy részlegesen valósul meg. E kontextusban különösen a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem jogászképzésének egyetemi kereteken túlmutató jelentőségét vázolta fel. Bethlendi András az oktatási programokat, illetve az azokból fakadó és azokon túlmutató gyakorlati jelentőséggel bíró lehetőségeket vizsgálta. Az előadás több gyakorlati esetet ismertetett, amelyek elvi alapjait képezhetik olyan programok megalkotásához, amelyekben a joghallgatók már tanulmányaik során tapasztalatot szerezhettek a meglévő nyelvi jogok érvényesítése körében adott esetben egyedi ügyekben való megoldások kutatásával. Az egyetemi tudományos közéletben való részvétel a fenti gyakorlati programok mellett pedig az anyanyelvi jogászképzés szerepének erősítésének elméleti alapjait teremthetik meg.

A tudományos előadásokat *Fazakas Zoltán József* a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet Tudományosvezetési Főosztályának vezetője moderálásával egy kerekasztal beszélgetés követte, amelyben a részt vevő előadók az elhangzottakkal kapcsolatos kiegészítő észrevételeiket fogalmazták meg, hitet téve a romániai magyar jogi szaknyelv további fejlesztése és erősítése mellett.

A konferencia tanulságaként rögzíthető, hogy a különböző alkotmányos alapok, államberendezkedési különbségek és a román jogrendszer sajátosságai szükségképpen az anyaországtól eltérő eredményre is vezethetnek. Mégis a romániai vagy erdélyi magyar terminológia léte és fejlesztése hármasszerűen természetes értékként jelenik meg. Egyrészt értékként az anyanyelvi oktatás megteremtésére kerül a jogtudomány magas szintű műveléséhez elengedhetetlen szaknyelvi képesség. Másrészt e szaknyelv közvetítésével élőbb kapcsolat alakulhat ki nem csak a romániai magyar társadalom elemei, hanem az anyaországi és romániai magyar tudományos és gazdasági élet szereplői között. Végezetül az Erdélyi Fejedelemség korszakára visszavezethető, de a későbbi magyar jogi hagyományokból eredő sajátos jogi nyelv fejlesztése kulturális érték. A fennálló nyelvi jogok alkalmazása és bővítése, mivel Erdélyben az igazságszolgáltatási

kisebbségi nyelvhasználat kérdése teljességgel megoldatlan, a romániai magyar nemzetrészt megmaradásának egyik záloga.

Az olasztelki Lupán Ernő Emlékkonferencia, amelyet Magyarország Igazságügyi Minisztériuma és Prof. Dr. Lupán Ernő Alapítvány támogatott, a fenti különös tanulságok levonása mellett egyértelműen megállapította, hogy a romániai magyar kisebbségi társadalom megmaradásának egyik kulcskérdése a román állam jogának magas szintű román és magyar nyelvű művelése, amelyhez azonban a jogszabálysövegek ismerete és egyszerű nyelvi alapú fordítása nem elegendő. A Sapientia EMTE kétnyelvű képzés keretében román és magyar nyelven oktat jogot. A jogi oktatás anyanyelvi komponensének biztosítása, fejlesztése, fogalomhasználatának kisebbségi társadalmat érintő egységesítése, akár egy sajátos erdélyi magyar jogi szaknyelv művelése és kifejlesztése ennek a jogtudományi műhelynek a feladata. Az e feladatot felvállaló, évszázados hagyományokkal rendelkező, újjáteremtett kolozsvári magyar jogi műhely léte semmiképpen sem öncél, hanem a romániai magyar kisebbség megmaradásának egyik alappillére.

FAZAKAS Zoltán József
egyetemi tanársegéd (KRE ÁJK)